

GLOBAL KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN MAKSİMİZASYONUNU HEDEFLEME: ULUSLARARASI ARENADA ÖRGÜTLENME VE AĞ OLUŞTURMA

Müslüme NARİN*

Akın MARŞAP**

Mehmet Ali GÜROL***

Özet:

Altyapı ve ona paralel olarak üstyapıda meydana gelen değişiklikler sonucu ataerkil aile yapısının dönüşüme sahne olması ve erkek-egemen düzenin gücünü yitirmesi ile günümüz toplumlarında kadının konumu ve rolündeki farklılaşmalar belirgin hâle gelmiştir. Kadının iş yaşamında ve özellikle girişimcilik alanında etkinliği artmıştır. Ancak bazı ulusal ve uluslararası gelişmeler, dolaylı ve dolaysız olarak, kadının bu yöndeki başarısını sınırlamaktadır. Sivil toplum örgütleri; kadının gelişimine ilişkin görünürdeki bütün çaba ve söylemleri ile ellerindeki bütün maddi ve manevi olanaklara karşın, çok kısıtlı bir biçimde etkin olabilmektedirler. Ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin etkili işbirliği sonucu kadın girişimciliğini destekler nitelikte uluslararası düzeyde bir örgütlenme ve ağ oluşturmamaları, kadın girişimcinin ulusal alandaki çabalarının uluslararası bir platforma taşınmasına engel teşkil etmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle geçmişte ve günümüzde ücretsiz ve ücretli işgücü olarak kadının konumu, daha sonra 1980'li yıllardaki gelişmeler ve kadın girişimciliğinin ivme kazanması, en son olarak da kadın girişimciliğinin gelişiminde uluslararası örgütlenme ve küresel ağ üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın girişimciliği, kadın girişimciliğinde ağ geliştirme, kadın işgücü, etkin iletişim, Türkiye'de kadın girişimciliğinde ağ.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, muslume@gazi.edu.tr

** Doç. Dr., Ahmet Yesevi Üniversitesi, TÜRTEP İşletme Bölüm Başkanı, akin.marsap@yesevi.edu.tr

*** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı, maguro@isbank.net.tr

TARGETING TO MAXIMIZE WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN THE GLOBE: ORGANIZING IN INTERNATIONAL ARENA AND DEVELOPING NETWORKING

Abstract:

The differentiation in the status and role of women happened to be more apparent in today's societies with the weakening of the man-dominant order and the transition in the paternalistic family structure as a result of the changes in their sub and accordingly superstructures. In spite of the increases in the efficiency of women in working life and especially in entrepreneurship, success of women in such areas is hampered by obstacles not merely of national, but additionally of international character, in a direct or indirect manner. Non Government Organizations (NGOs) cannot happen to be fully efficient despite all their visible effort and say relating to the progress of women and, material and non-material tools for such purpose. The inefficiency of national and international non government organizations (NGOs) not managing to provide a prospective backing for an international organization and network in women entrepreneurship (to be created as a result of their effective cooperation), suspend the possible efforts to carry the work of the women entrepreneur to an international platform.

This paper starting with the status of women as a part of the paid and non-paid labor in today's and yesterday's world, follows with the progress in 1980s and the acceleration in women entrepreneurship, finally concentrating on the making of an international organization and network in the development of women entrepreneurship.

Keywords: Female entrepreneurship, network developing in women entrepreneurship, women power, active communication, network in Turkey women entrepreneurship

GİRİŞ

Üretim aşamasında insanın en önemli sermayesi olan beyni ve yaratıcılığı, girişimciliği yansıtmaktadır. Girişimcilik; yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren dördüncü üretim faktörü olarak, hem işletme, hem de iktisat literatüründe yer almıştır.

Girişimci ise emek, sermaye ve doğa faktörlerini üretim sürecine dâhil eden, üretim sürecini tasarlayan, örgütleyen ve onun tüm riskini üzerine alan kişidir. Bir ekonominin girişimcilik yeteneğini; o ekonomideki iyi yetişmiş, cesur, bilgili, zeki ve uzağı gören insanların sayısı belirler. Bu niteliklere sahip insanları yetiştirmek, toplumsal birikim ve ortam sorunudur. Eğitim ve öğretimin yanı sıra, bir toplumun gelenekleri, tarihi, coğrafyası, kurumları ve değer yargıları, o toplumun girişimci gücünü belirleyen etkenlerdir (Bulmuş, 2003: 8). Ancak toplumların genelinde koşullar ve yasal haklardan yararlanma konusunda, kişi ve kesimler için çifte standartların varlığı ve sonuçta farklı değerlendirmeye tabi tutulması çok sık rastlanan olgulardandır.

Bu ayrımcılıktan payını alan kesim ise, genel olarak, kadınlardır. Genellikle çalışma hayatında cinsler arası ayrımcılık, yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde de gözlenmektedir.

Kadınların; okuma yazma ve iş yaşamına katılım oranlarının düşüklüğü, finansmana erişim olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle, girişimci olmaları daha düşük düzeyde kalmaktadır. Ancak, son yıllarda yapılan çalışmalarda, kadınların iş yaşamında, karşı cinse göre, daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Bunun nedeni, önceden erkeklere özgü olduğuna inanılan işlerde başarılı olmaları, erkeklerle aralarındaki girişimcilik konusundaki bilgi ve deneyim farkının giderek azalması, çok daha iyi örgütlenir hâle gelmeleri ve doğaları gereği olaylara karşı daha duyarlı, daha sakin, daha yoğun insan ilişkilerine sahip olmalarıdır. Gelişmiş ya da gelişmekte olan hemen hemen tüm ülkelerde cinsler arası eşitsizliğe karşı birtakım önlemler alınmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, öncelikle geçmişte ve günümüzde ücretsiz ve ücretli işgücü olarak kadının konumu, daha sonra 1980'li yıllardaki gelişmeler ve kadın girişimciliğinin ivme kazanması, en son olarak da kadın girişimciliğinin gelişiminde uluslararası örgütlenme ve küresel ağ üzerinde durulacaktır.

D) GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE ÜCRETSİZ VE ÜCRETLİ İŞGÜCÜ OLARAK KADIN

Kadınlar, günümüzde genel olarak bütün meslek dallarında ve iş yaşamının hemen hemen her alanında belirgin bir yer edinmiş durumdadırlar. Yüzyıllardır evinin kadını ve çocuklarının annesi konumunda olan ve karşı cins tarafından da öyle görülen kadın, bir zamanlar yalnızca erkeklerin çalıştığı işlerde onlarla karşı karşıya gelmesi olağan hale dönüşmüştür. Ortaçağ Avrupa'sında; kadının yerinin evi olduğu, bunun yanı sıra özellikle tarım ağırlıklı ekonomilerde tarla ve çiftlik işlerinde yardımcı olarak çalıştırıldığı, erkeğin yani kocanın ise barınak sağlamak ve evin geçimini sağlamakla yükümlü olduğu anlayışı hâkimdi (Yalom, 2002: 47-74). Ancak bu anlayış, günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bütün bu açıklamalardan kadının yalnızca "ev işi" yaptığı anlamının çıkartılmaması gerektiğini vurgulayan Thomas (1999: 273), onun "fabrika ve süpermarketlerin bulunmadığı bir dönemde" ekonomik açıdan eşinin durumundan aşağı kalmayan bir çaba gösterdiğini, yoğun çalışan bir yönetici ve üretici durumunda olduğunu belirtmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte tarımsal ekonominin hâkimiyetini kaybetmesiyle, aile üyelerinin daha çoğu fabrikalarda çalışmak zorunda kalmıştır. Sağlanan gelir bir araya getirilerek, aile birliğinin dağılması da önlenmiştir. Aile içerisinde giderek daha küçük yaşta çocuklar babalarının yanında ücret karşılığı çalışmış, kadınlar ise evde kalarak ev işleri ve küçük çocukların bakımını üstlenmişlerdir. Ancak kocanın ölümü veya çalışamaz hale gelmesi durumunda; kadın, emeği karşılığı gelir sağlamak zorunda

kalmıştır. Ancak kadının, erkeğe oranla, daha hafif sanayilerde çalışması sonucu, ücret geliri de karşı cinse göre daha düşük olmuştur. Geçen yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki dünya savaşında erkeklerin cepheye gitmesi sonucu, bütün kesimlerde onlardan boşalan yeri kadınlar almıştır. Bunun yanı sıra ikinci dünya savaşında da kadın üretim sürecinde çeşitli pozisyonlarda yer almış ve artık üretim sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, hatta erkek eve döndükten sonra bile istihdamdaki yerini korumuştur (Neft ve Levine, 1997: 48).

Günümüzde ise ücretli emek olarak çalışan kadın sayısı eskiye oranla büyük ölçüde artmış bulunmaktadır. ABD’de yapılan bir araştırmaya göre; 1965 yılında aktif işgücünün % 35’ini kadınlar oluştururken, bu oran 1980 yılında % 42, 1990 yıllarında % 45 düzeyinde gerçekleşmiştir (Lambing, 1997: 22). Finlandiya, İzlanda (%82), Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya gibi ülkelerde aktif işgücünün % 70’ini oluşturan kadın işgücündeki (OECD) artışın en düşük olduğu uluslar, zaten işgüçlerini büyük ölçüde kadınların oluşturduğu Doğu Avrupa ülkeleridir. Kadın işgücünün % 25 ve daha düşük olduğu ülkelerin yaklaşık üçte ikisi Orta Doğu, Afrika sahrasının alt kuşağı ile güney Asya’da yer almakta ve nüfuslarının çoğunluğunu müslümanlar oluşturmaktadır (Neft ve Levine, 1997: 50).

Kadının ücret karşılığı çalışmasının onun hayatında ne tür değişikliklere yol açtığı, yaşamına katkısının ne olduğu sorusuna verilen cevaplar da birbirinden farklı olmaktadır. Bir görüşe göre; zaten ev içerisinde ağır bir yük üstlenmiş olan kadının, ev dışında ücretli olarak çalışması “diğer bir kölelik” olmaktadır. Bu durumda, kadın öncelikli rolünü yine eşi ve çocuklarına bakmak olarak algılamaktadır. Bu konuda bir başka görüş ise, ücret karşılığı çalışmanın yaşamını büyük ölçüde değiştirmesi nedeniyle, kadının kendisini kuramsal olarak erkekle eşit ve bağımsız hissedeceği, yaşantısına daha geniş bir bakış açısı kazandıracığı biçimindedir. Böylece işin statüsü ne kadar düşük olursa olsun, bir eş ve anne olma kimliği yanında, kadın bir de “çalışan kadın” kimliğini edinmektedir (Oerton, 1996: 37).

Yukarıda ifade edilen genel görünümü Türkiye için de irdelemek olasıdır. Türkiye’de 2005 yılı hanehalkı işgücü anketi sonuçlarından; toplam nüfusun 71.6 milyon, kadın nüfusunun ise 35.9 milyon olduğu, işgücüne katılma oranın erkeklerde % 72.2, kadınlarda ise % 24.8 olarak gerçekleştiği görülmüştür. İşsizlik oranı ise Türkiye genelinde % 10.3 iken, kadınların işsizlik oranının kentlerde % 17 kırsal kesimde % 4.1 düzeyindedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2006).

Çalışan kadınlar açısından nüfus yapısına bakıldığında, Türkiye’deki kadın işgücünün sanayileşmekte olan ülkelerin gösterdiği özelliklerin yanı sıra, az gelişmiş ülkelerin sahip olduğu bazı özellikleri de taşıdığı gözlenmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de toplam istihdamın % 29,5’i tarım kesimindedir. Kırsal kesimde tarımdaki istihdamın % 93,8’i kırsal yerleşim birimlerinde yaşamaktadırlar. Bu bölgede yaşayanların % 35,7’i kendi hesabına çalışmakta, % 54,1’i ise aile işçilerinden oluşmaktadır. Ayrıca kırsal kesimdeki toplam ücretsiz aile işçilerin % 73,2’si kadındır.

Kentte ise toplam ücretsiz aile işçilerinin oranı % 48,7 düzeyindedir. Bu veriler dikkate alındığında, Türkiye’de mevcut ekonomik model ve sosyal politika uygulamalarında ücretli çalışan kadın sayısını artırmak kolay görünmemektedir. İşgücü talebi çalışma yaşındaki nüfus artışının gerisinde kalmış, hatta giderek daralmıştır. Öte yandan hizmetler ve sanayi kesiminin gerektirdiği yetilerden yoksun olan kadınlar, ağırlıklı olarak yasal olmayan (enformel) kesimlerde istihdam edilme ya da ev için üretim yapma olanağı bulmuştur (Bedük, 2005:108).

Türkiye’de kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranlarının da arttığı yine verilerden gözlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2005 hanehalkı işgücü anketleri sonuçlarına göre, kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarının lise altı eğitimlilerde % 12.9, lise ve dengi meslek okulu % 29,9, yüksek öğrenim % 69.9’dur. Bu oranlardan da görülmektedir ki, eğitim düzeyi ile kadınların işgücüne katılımı arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiden de anlaşılıyor ki, eğitimin önemi; gerek kadına özel konumunda, gerekse dünya gerçekleri doğrultusunda tekrar ortaya çıkmaktadır.

II) 1980’Lİ YILLAR VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN İVME KAZANMASI

Yeni bir binyılın başlangıcında kadın; yalnızca belli bir mesleğin uygulayıcısı veya çeşitli kesimlerde kolgücü ile görev alan bir emekçi olarak değil, aynı zamanda bir girişimci olarak da varlığını ortaya koymaktadır. Kadın girişimciliği¹ 1970’li yıllarda yeni kullanılmaya başlayan bir sözcük olmasına karşın (OECD, 1997: 3), 1980’li yıllar “kadın girişimciliği onyılı” olarak adlandırılmıştır (Megginson, 2000: 38). Kendi işini kurmadaki temel güdü, kadının düşük veya yüksek gelir grubunda olmasına göre farklılık göstermektedir. Yeterli düzeyde maddi olanaklara sahip olmayan kadın için işin kurulmasındaki birincil neden, ek gelir kaynağı yaratmaktır. Ancak maddi koşulları daha iyi olan kadınlar için bu neden, “kendini gerçekleştirme (self-realization)” veya “kayda değer bir şey yaratma” olabilmektedir.

Kadınlar tarafından yaşama geçirilen girişimler yarı zamanlı küçük bir iş niteliği taşıyabildikleri gibi, yıllık satış cirosu 500 milyon ABD dolarını aşan doğal kozmetik ürünleri firması Body Shop benzeri uluslararası büyük işletmeler de olabilmektedir (Starcher, 2001). Küçük işletme sahipliği; kadına, istihdam ve girişimcilik yoluyla kendini ifade olanağı vermiştir. Bu yolla çok sayıda kadın, hayal ve beklentilerini gerçekleştirmek olanağını yakalamıştır. Bugün ABD’de de kadın girişimci erkek girişimcilere oranla 2.4 misli daha fazla işyeri açmakta (Zimmerer ve Scarborough, 1999: 13), diğer ülkelerde ise kadın girişimcilerin karşı cinsten girişimcilere oranı, Fransa’da 1/12, İspanya ve Brezilya’da 1/2 oranında değişmektedir (Binole, 2000: 1).

Amerika Birleşik Devletlerinde 1994 yılı içerisinde kadınlar tarafından kurulan yaklaşık 6.5 milyon girişim, Fortune 500 firmaları tarafından istihdam edilen personel

sayısından daha fazla kişiye (yaklaşık on bir milyon) iş olanağı sağlamıştır (Lambing, 1997: 22). Kanada, İrlanda, Meksika, Rusya ve Birleşik Devletler’de sürdürülen bir araştırmanın sonuçlarını yorumlayan Weeks (2000), kesin rakamlara erişilmesi olanaksız olmakla birlikte eldeki veriler çerçevesinde; 2000 yılında formel kesimdeki işletmelerin üçte bir ile dörtte birinin kadınların sahipliği ve yönetiminde bulunduğuna işaret etmektedir. İşyeri sahibi kadın oranı Avustralya ve Kanada’da % 33, Kore Cumhuriyeti’nde % 32, Birleşik Devletler’de ise % 38 olarak tahmin edilmektedir. İngiltere’de istihdam edilen kadınların % 7’sinin kendi işinde çalıştığına işaret eden Deakins (1999: 27-28); 1980’li yıllarda işletme sahipliğindeki kadın sayısının, erkeklere oranla daha fazla artış gösterdiğine işaret etmektedir. Almanya’da 1990 yılından 2001 yılına kadar kadınların yeni işletmelerin üçte birini yaşama geçirerek yaklaşık bir milyon iş yarattıklarını belirten Starcher (2001); Fas, Cezayir ve Tunus’u gibi Magrep ülkelerinde ise aynı oranın onda bir olduğunu vurgulamaktadır.

Kadın girişimciler tarafından kurulan işletmelerin sayısında ortaya çıkan artışın, birden çok nedeninin olduğu Hatten (1997: 181) tarafından ileri sürülmektedir:

Bu nedenlerden ilkinin, sosyo-kültürel yapıdaki değişimin kadının öğrenim düzeyini yükseltmesi ve giderek daha fazla kadının işgücüne katılmasıyla açıklamaktadır.

İkinci nedenin, genel olarak, şirketlerin orta yönetim kadrolarında yer alan kadınların, çalıştıkları şirketlerin personel azaltma politikalarından etkilenebilecekleri düşüncesiyle, kendi işlerini kurmaları olduğunu ileri sürmektedir.

Üçüncü bir neden, başarılı kadın girişimci sayısının artması ile kadınların kendilerine model olarak aldıkları kişi sayısının çoğalması biçiminde açıklanmaktadır.

Dördüncü neden ise, işlerini kaybetmeyecek kadar şanslı olan kadınların bir süre sonra şirket hiyerarşisinde daha üst kademelere çıkmalarının önüne set çeken “cam tavan”² sendromu olmaktadır. Bütün artlarına karşın sırf cinsiyeti nedeniyle örgüt hiyerarşisinde yükselme olanakları kalmayan kadının potansiyelini ortaya koyma, kendini gerçekleştirme, başarısını kanıtlama yolu kendi işletmesini kurma ve geliştirmesi ile mümkün olabilmektedir.

Kadını girişimciliğe yöneltten yukarıda açıklanan dışsal nitelikli zorunlu durumlar yanında, doğasından kaynaklanan, girişimcilik konusunda yüreklendiren içsel faktörler de göz ardı edilmemelidir. Hisrich ve Brush (1989: 30) tarafından bu konuda gerçekleştirilen bir araştırmada; bu faktörler, önem sırasına göre bağımsızlık, iş tatmini, kendini gerçekleştirme, fırsatlar, para, bir kurum veya toplum içindeki saygınlık, güç, ekonomik zorunluluk, kariyer güvenliği olarak belirlenmiştir.

Kadının fırsatlara yenilikçi bir tarzda yaklaşımı, iş yaşamında yaşam kalitesi yanında, yeni oluşan ekonomik çevrenin de gelişimine katkıda bulunacaktır. Bunun bir nedeninin, kadının kendine has özelliklerinden birisi olan yenilikçilik gücü olduğu düşünülmektedir. Erkek girişimcinin otoriter yönetim tarzına karşın, kadın girişimci

yönetim olgusuna daha 'bütüncül' yaklaşmaktadır. OECD'nin araştırma sonuçlarına göre (1997); personel eğitimi, takım çalışması, şirket yapısında hiyerarşinin azaltılması ve kalite konularında ve başarı olgusunu erkeklerden farklı değerlendirmesi sonucu, çalışanların kariyerlerinde gelişim ve müşterilerinin beklentilerine daha duyarlı oldukları belirtilmektedir.

Bu alanda Hisrich ve Brush (1989: 32) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, kadın girişimcilerin kendi 'yönetimsel becerilerine ilişkin' özdeğerlendirmelerinde; yeni fikir ve ürün geliştirme konularındaki becerilerini "mükemmel", insan ilişkileri, yönetim, geliştirme ve eğitim ile pazarlama, pazarlama araştırması alanında "çok iyi", envanter, üretim gibi işe yönelik faaliyetlerde "iyi" oldukları ortaya konulmuştur. Aynı araştırmada kadınlar, "finans-sermaye kullanımı"nda nispeten yetersiz olarak nitelendirilmiştir.

1987 yılında Dorothy P. Moore tarafından yapılan çalışmada, kadın girişimciler geleneksel ve modern olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Geleneksel kadın girişimci görünümü şu şekilde belirlenmiştir (Arat, 1993:174):

- Yaşları, genel olarak, 35-45 arasındadır.
- Eskiden beri ya da yeni evlidir.
- Ülke ortalamasının bir hayli üstünde bir eğitim düzeyine sahiptir.
- Aile üyelerinden biri serbest çalışmaktadır.
- Yeni kurulmuş bir firmanın başındadır ve bu onun ilk deneyimidir.
- Muhtemelen birkaç çalışanı olan perakende ticaret veya bir hizmet işletmesinin sahibidir.
- İlk işe başlama sermayesi, kişisel tasarrufları ve sahip olduğu varlıklardır.

Modern kadın girişimci görünümü de şöyle sıralanabilir (Arat, 1993:175):

- İşletme yönetimi ve teknik konularda eğitimlidir.
- Erkeklerin yoğun olduğu kesimlerde çalışmaktadır.
- Geleneksel kadın rolü daha az engelleyici bir etkidir.

Türkiye'de de son 10-15 yıldır kadın girişimciliği alanında gelişmeler kaydedilmiş, yüksek eğitim görmüş ve iş yaşamına atılmış kadın girişimci sayısı hızla artmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de yaşayan kadınlar da "eş" ya da "anne" olan geleneksel kimliğinden sıyrılarak iş veya ticaret yaşamına girmiştir.

1980'li yıllardan itibaren birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, kadın girişimcilerinin karşılaştıkları sorunları konu alan pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların ortak yanı ise kadınların, genel olarak girişimcilerin karşılaştıkları sorunların yanı sıra bir de kadın olmaktan dolayı erkeklerden farklı olarak birtakım sorunlar yaşadığıdır.

Kadının toplumsal rolü nedeniyle ev hayatı ve iş hayatı arasında denge kurmak zorunda olması, anne ve eş olma rolünün bir uzantısı gibi değerlendirilen öğretmenlik,

hemşirelik, sekreterlik gibi daha çok kadınların çalıştığı mesleklere yönelmesine yol açmıştır. Dolayısıyla toplumda erkeksi ve kadınsı meslek ayrımı ortaya çıkmıştır. Kadın girişimcinin çalışma hayatına girmesini etkileyen bir takım nedenler şöyle sıralanabilir: Çocukların bakımı, kadının çalışma hayatına uygun olmayışı, eğitim, meslek, toplum içindeki konumuna uygun iş bulma güçlüğüdür (Bedük, 2005:113-115).

Günümüzde bile özellikle evli kadınların çoğu, işleri gereği de olsa kolayca seyahat edememelerinden dolayı dış teması gerektirmeyen işlere yönelmektedirler.

Türkiye’de toplumsal olarak cinsiyete bağlı rol ayrımı olgusunun; toplumsal, dinsel ve kültürel değerlerin etkisiyle daha belirgin hâle geldiği gözlenmiştir (Ak ve diğerleri, 2000:5). Cinsiyete dayalı ayrımcılığı değiştiremeyen kadınlar, daha çok kendi cinsel kimliklerini yok sayarak, erkek değerlerini kabul etmek zorunda kalmakta ve bu yolla başarıya ulaşabilmektedirler.

III) KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN GELİŞİMİNDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLENME VE KÜRESEL AĞ

Günümüzde her ne kadar kadının toplumdaki konum ve işlevine ilişkin köktenci görüş ve inançlar hissedilir derecede aşılmışsa da, bu konuda küresel düzeyde alınması gereken, oldukça büyük mesafe bulunmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde ulus ve bu ulusların gelişmişliklerine göre yöreleri/toplulukları ve bu yöre/topluluklarda hâkim kültürler bazında kadının karşı karşıya bulunduğu ayrımcılık olgusu hâlen varlığını hissettirmektedir. Özellikle ataerkil aile yapısında kadının, evin erkeğinin izni olmaksızın herhangi bir girişimi, ücretli bir işte çalışması yasaklanmış bulunmaktadır. Bunun dışında ücret karşılığı çalışan kadının, işyerinde büyük sıkıntıları olduğu da bir gerçektir. Duygusal taciz bir tarafa, çok sayıda kadın cinsel tacizle karşı karşıya kalmaktadır. Bu kadınlar, işini kaybetme korkusuyla da çözümünü, mevcut duruma katlanmakta bulmaktadır. Yine çalışan kadına kendisi ile aynı meslek sahibi, aynı deneyim ve birikime sahip, aynı kıdemdeki karşı cinsine oranla daha az ücret ödenmekte, cinsiyeti nedeniyle hiyerarşinin daha üst kademelerine yükselmesi engellenmekte, cam tavan olgusu ile karşı karşıya gelmektedir. Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesine, bu tür uygulamalara set çekilmesine ilişkin taraf olunan birçok uluslararası sözleşmede, bu taraf olma durumu genelde kâğıt üzerinde kalmaktadır.

Kadın girişimciliğinin gelişmemesi, kendini çevreleyen ve sınırlayan sorunlarla baş edememesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birisi, bu olgunun dünya genelinde küresel temelde bir bütünlük içerisinde ele alınmaması, etkin bir biçimde örgütlenememesidir. Sistem kuramı açısından bakıldığında, her ülkenin durumu, bir alt sistem olarak nitelendirilir. Alt sistemdeki eniyileme, üst sistemde eniyilemenin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Diğer bir deyişle, kadın girişimciliği atılım ve çabalarının

beklenen sonuçları vermesi, uluslar üstü etkin bir örgütlenmeyle olanaklı olacaktır. Bu düzeyde temel bir organizasyonu gerçekleştirecek kuruluşlar ise yine uluslar üstü nitelikte yeterli donanım ve olanaklara sahip örgütlerdir. Şüphesiz bu örgütlerin başarısı da öncelikle ulusal hükümetlerin bu alandaki işbirliğine, bu konu ile dolaylı ya da dolaysız ilgili olan ülkelerin durumlarına ve bazı durumlarda sağlanan dış kaynaklı yardımlara bağlıdır. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin katkıları da göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

Örneğin bugün Türkiye'nin üyelik başvurusunda bulunduğu Avrupa Birliği'nin Avrupa Kadın Ağı (The Eurochambers Women Network, EWN)³ ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Avrupalı Kadın (Female Europeans of Medium and Small Enterprises, FEM)⁴ birer uluslararası kadın girişimci örgütü olarak görünmekle birlikte, gerçekte yalnızca Avrupa Birliği dâhilindeki ülkelerle işbirliğinde bulunmakta ve onları geliştirilen bu sistemin bir parçası olarak kabul etmektedirler. Benzer biçimde aynı bölgesel çerçevede yer alan kadın girişimciliğini özendirme, geliştirme amaçlı "ağ"ları da (PROWESS⁵, ProWoMen⁶, WIN⁷, Yente⁸)⁹ yalnızca Avrupa ülkelerini veya Avrupa Birliği kapsamındaki belli ülkeler dışındakileri (kendilerine göre geçerli nedenleri bulunsa da) bu "ağ" dışında bırakmaktadırlar (European Commission, 2006). Finlandiya Ticaret ve Endüstri Bakanlığı tarafından yönetilen Kadınlar Ağı – Kadın Yöneticiler Ağ ve İşbirliği Programı (Ladies' Net – Networking and Cooperation Programme for Female Managers) gibi bazı programlar kadın girişimciliği konusunda yabancı ülkelerle işbirliğini öngörmekle birlikte, yalnızca üst yönetici pozisyonlarında bulunan kadınlara yönelik bir program niteliğinde olmaktadır (UNECE, 1999). Ancak kadın girişimci denildiğinde akla salt olarak gelişmiş ülkelerde başarılı işler ve şirketlere imzasını atmış kadınlar değil, küresel çapta bu alanda uğraş veren kadınların tümünün gelmesi gerekir.¹⁰

Yine bir örnek olarak 1997 yılında Dünya Bankası Bölgesel Şirket Geliştirme Programı (Regional Program on Enterprise Development-RPED) tarafından Afrika'da Kenya, Zimbabve, Zambiya ve Tanzanya'da bulunan 200 küçük ve orta ölçekli gıda, tekstil, mobilya ve metal işletmesi bazında gerçekleştirilen bir araştırmada, araştırma kapsamında bulunan ülkelerin tümünde kadın girişimci oranının yüksekliği dikkati çekmiştir. Bu durumun olağandışı olarak algılanmaması gerekir (WORLDBANK, 2001:1).

Son yıllarda Afrika Kadın Girişimcileri Federasyonu [African Federation of Women Entrepreneurs (AFWE) ve Tüm Afrika İş Kadınları Birliği (AABA)]¹¹ gibi grupların ortaya çıkması, Afrika iş yaşamında uzun süredir var olan, ancak göz ardı edilmiş gücün uyandığının bir göstergesi olmaktadır. Böylece, Afrikalı iş kadını haklı olarak, hükümetlerin ve büyük firmaların yanı sıra uluslararası toplulukların da desteğini talep etmektedir (Kwaku, 2003:7-8). Uluslararası toplulukların bu tür bir destek verebilmeleri, katkı sağlayabilmeleri ise anlaşılabilir gibi ancak bu alanda, bu amaçla örgütlenmeleri, kurulacak organizasyona işlerlik kazandırmaları ile olasıdır.

Türkiye’de de kadın girişimciliğini destekleyen kurum/kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlar arasında işbirliği ve iletişimin geliştirilmesine yönelik görüş alışverişinde bulunmak üzere çeşitli toplantılar yapılmaktadır. Kadın girişimciliğini destekleyen kuruluşlardan birisi KOSGEB’tir. KOSGEB, bu amaçla ağ ortamlarında kadın girişimcilikle ilgili bir bölüm açmıştır. Bunun yanı sıra TESK tarafından, AB kadın girişimcilik-İŞGEM Projesi çerçevesinde, kadın girişimciliğin eğitim ve danışmanlık hizmeti ile desteklenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kadın girişimciliğinin İŞGEM hizmetleri ile desteklenmesine yönelik çalışmalarda yapılmaktadır. Bu çalışma KOSGEB tarafından yürütülecek ve dört yörede İŞGEM kurulacak ve kadın girişimcilerin yer aldığı merkezlerde yer temini, ortak makine-ekipman kullanımı, sekreteryaya hizmetleri, işletme geliştirme danışmanlığı gibi hizmetler verilecektir (Girişimcilik Ağı, 2006).

Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)’in de kadın girişimciyi desteklemek amacıyla düzenlediği bir çok etkinlik bulunmaktadır. Bunlardan biri, Avrupa Birliği Aktif İşgücü Programı kapsamında 2005 yılının başından bu yana İşkur’un desteğiyle yürüttüğü “Su Damlası Projesi”ne verdiği destektir. “Su Damlası Projesi”, Anadolu’da uluslararası standartlarda en uygun desteğin verilmesi, her bir bölgenin önde gelen kuruluşuna ve KOBİ’lere yerel kaynaklarla daha ekonomik hizmetler sağlayacak kadın girişimci “İnsan Kaynakları Yönetim Danışmanları” yetiştirilmesini hedeflemektedir (KAGİDER, 2006). KAGİDER’in bunun dışında “Avrupa Birliği Yolunda Kadın Projesi”¹², “Güneydoğu Anadolu’da Kız Öğrencilerin Girişimciliğe Teşviki Projesi”¹³ gibi birçok etkinliği de vardır. Bu etkinliklerin izlendiği bir ağ ortamı da bulunmaktadır.

SONUÇLAR

Günümüzün hızla değişen ekonomik ve sosyo-kültürel koşulları; kadının iş yaşamındaki yerini daha da güçlendirmiş, ücret karşılığı çalışan kadınlar yanında kendi işini kuran kadın (kadın girişimci) sayısında da belirgin bir artışa yol açmıştır. Girişimcilik temelinde getirdiği yenilikçilik ve yaratıcılıkla içinde bulunduğu topluma büyük katkı sağlayan kadın, yalnız ürettiği mal ve hizmetlerle değil, sabır, sevecenlik, özgüven aşılamaı da kapsayan yönetim ve uygulama biçimleri ile de göz doldurmaktadır. Kadın girişimciliği kişisel düzeyde birey ve aileye sağladığı katkılar dışında, toplumsal açıdan da üretim, istihdam ve millî gelirdede bir yükseliş, sonuçta sosyal gönence bir artışı da beraberinde getirmektedir.

Girişimcilikteki başarı ve gelişimi öncelikle toplumda kadına verilecek finansal, örgütsel, eğitsel ve benzeri desteğin var olduğu ve karşı karşıya bulunduğu negatif ayrımcılığın etkilerinden arındırılmış uygun bir altyapının oluşturulma ve geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır. Ancak bu tür bir altyapı veya altyapıların küresel bütün içerisinde yalnızca bir alt sistem olmaları nedeniyle ulusal, bölgesel veya yöresel temelde gerçekleştirilmesi pek bir anlam ifade etmeyecektir. Bu tür oluşumlar sonuçta

sistem geneli içerisinde ancak “eniyeleme sağlandığı” birer adacık olarak kalacaklar, yine sistem genelinde eniyilemenin gerçekleşmemesi durumunda ‘ötekine’ karşı sağladıkları bu avantajı yitireceklerdir. Bu nedenle uluslararası düzeyde gerçek anlamda işlevi bulunan ve kendinden bekleneni yerine getiren bir iletişim ağının kurulmasına gerek bulunmakta, bu tür bir oluşum işe etkin bir örgütlemenin gerçekleştirilmesi, kendini davaya adanmış zorluklara göğüs gerebilecek kişilikte liderlerin varlığı, bu amaçla tahsis edilmiş fonların doğru yer ve zamanda kullanımına bağlı olmaktadır. Uluslararası bu tür bir örgütlenme, ulusal düzeydeki organizasyon ve uygulamanın mükemmelliği derecesinde ‘mükemmel’ olabilecektir. Ulusal ölçekteki bir düzenlemenin başarı şansı ise, yalnızca söz sahibi belli bir elit grubun değil, varoşların ve kırsal kesimin de, gerçek anlamda kendini ifade edebildiği, temsil edildiği, bütünü açmazları, sorunları ve beklentilerini içeren politika ve uygulamalar ile şüphesiz daha yüksek olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, söz konusu amaçla oluşturulmuş ve hedeflerine ulaşmak üzere çeşitli olanaklarla donatılmış olan ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütlerinin ellerindeki tüm olanaklara karşın gerçek anlamda kendilerinden bekleneni veremedikleri, işlevlerini yerine getirmekte yeteri kadar başarılı olamadıkları türünden bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

Kadın girişimciliğinin yaygınlaştırılmasında ağ ortamlarının mutlaka bir başarısı olmuş, ancak çeşitli ülkelerdeki uygulamalardan da görülebileceği gibi ulusal düzeyde yararı olsa da uluslararası platformda etkinliğinin hâlâ çok zayıf kaldığı gözlenmiştir.

SONNOTLAR

- ¹ Kadın girişimciliği için İngilizcede “female-entrepreneurship” veya “women-entrepreneurship” terimleri kullanılmaktadır.
- ² Cam tavan (glass ceiling) ya da cam tavan sendromu, yönetici pozisyonunda çalışan kadınların, belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen faktörlerin bütünüdür. Bir kadın, yönetici olarak belirli bir noktaya kadar gelebilmekte, ancak tam terfi beklediği bir dönemde bilinmeyen nedenden ötürü yükselmemektedir. Cam tavan’ı yaratan iki önemli neden bulunmaktadır (Şiyve, 2006: 1). Birincisi, kadının kendisinin koyduğu engeller. Bu engeller, genel olarak, aile hayatlarının zarar görmesinden duyduğu endişe, yükselmeyeceğim düşüncesiyle sonuna kadar gidememe ve bunun sonucu yaşanan özgüven eksikliği, iş yaşamında kendi cinsini rakip olarak görme eğilimi şeklinde sıralanmıştır. İkincisini ise dışsal ya da çevresel faktörler oluşturmaktadır. Örneğin kadının, erkek dünyası tarafından, kadınların doğası gereği erkeğe göre daha az becerikli, başarılı olma ihtimali düşük, liderlik vasfı olmayan bireyler oldukları gerekçesiyle, bilinçli olarak, sınırlandırılmalarıdır. Bu konudaki geleneksel bakış açısı ve cam tavan kadınlar üst yönetim pozisyonuna çıktıkça kırıldığı ve liderlik davranışları açısından kadın ve erkek arasındaki farklar ortadan kalkmaktadır. Cam tavanı kırabilmiş üst düzey kadın yönetici, ortalama bir kadın yöneticiden farklı olarak, stratejik düşünme ve planlama konusunda daha etkin ve risk alma konusunda kendilerini daha rahat hissetmektedir. Kadın ve erkek yöneticilerin liderlik konusunda birbirlerinden öğrenecekleri çok şey bulunmaktadır. Kadın yöneticiler, kendi kişisel gelişim planlarını oluşturdıklarında, iş yaşamında kendilerine biçilen geleneksel rolü ve dolayısıyla cam tavanı kırmayı başarmış olacaktır (Şiyve, 2006:1).

- ³ Avrupa Kadın Ağı (The Eurochambers Women Network, EWN), tüm Avrupa'daki kadın ve kadın girişimcilerin ağ ortamının adresidir. Bu ağ ortamının amacı, bilgi alışverişinde bulunmada, uygulamadaki deneyimlerini paylaşmada ve bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde kamu ve özel sektör ortaklıklara katılmada kadın girişimcileri desteklemektir. Ağ adresi: <http://www.eurochambres.be/> (European Commission, 2006).
- ⁴ Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Avrupalı kadın (Female Europeans of Medium and Small Enterprises, FEM), 9 Avrupa ülkesinden 35 kadın girişimci birliğinin oluşturduğu organizasyondur. Ağ adresi: <http://fem-pme.com>, (European Commission, 2006).
- ⁵ Kadın Girişimciliğini Destekleme Hizmetlerini Geliştirme (Promoting Women's Enterprise Support Services, PROWESS), kadın girişimciliğini geliştirmeye yönelik ağlardan biridir. Bu ağ, İngiltere'de kendi işlerini kuran, kadın ve erkeklere eşit düzeyde destek sağlayan geniş bir sistemdir. Bu sistemle, kendi işinde çalışan üyelere, kadınlara yönelik hizmetlerini geliştirme ve iletilmede destek sağlanmaktadır. Ağ adresi: <http://www.prowess.org.uk>, (European Commission, 2006).
- ⁶ Kadın Girişimciliğini Geliştirme (Promotion of Women Entrepreneurship, ProWomEn), bu alanda uzmanlaşmış uluslararası ağıdır. Bu ağ 16 Avrupa bölgesini kapsamakta ve farklı uygulamaları karşılaştırmak, en iyi uygulamaların paylaşımını sağlamayı amaçlamaktadır. Kadınların yenilikçi düşünceler yaratma potansiyelini geliştirmek ve kendi işlerini kurlmaları için destek sağlanmaktadır. Ağ adresi: <http://www.prowomen-eu.net>, (European Commission, 2006).
- ⁷ Ağ Ortamında Kadın (Women Into the Network, WIN), kadın girişimcilerin birleşmelerine ve iş ağ ortamında yeralmalarına yardım etmeye çalışan bir ağ ortamıdır. Kadın ve erkeklere açık olan ağ ortamı, bölgelerin ana akım ağ ortamındaki birleşme zorluklarını göz önüne alarak, kadınlar tarafından etkin yönetimini ve bu yönetimlerin oluşturulmasını destekler. Ağ adresi: <http://www.networkingwomen.co.uk>, (European Commission, 2006).
- ⁸ Yente, kadın girişimciler tarafından işletilen dünyadaki tüm ağ organizasyonunu güçlendirmeye yönelik bir programdır. Bu program, katılımcıların karar verme süreçlerinin yanı sıra bilgiye, finansmana, piyasalara ulaşmalarını ve ortaklıklar kurlmalarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ağ adresi: <http://www.yente.org>, (European Commission, 2006).
- ⁹ Bunların dışında da kadın girişimciliğini geliştirme projeleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Almanya'da İş Hayatına Başlayan Kadınlar İçin Ulusal Ajans, İtalya'da Euroimpresa Legnano isimli 1996 yılında kurulan Konsorsiyum Limited Şirketi, Avusturya'da Kadın Kurucular Merkezi, Yunanistan'da Sosyal Ekonomik Gelişmeye Açık Yolları Birleştirme Planı, Fransa'da Kadın Girişimciler Platformu'dur (European Commission, 2006).
- ¹⁰ Kadın girişimciliğine yönelik ulusal organizasyonların bazıları şöyle sıralanabilir (European Commission, 2006): 1. İtalya'da Kadın Girişimciliği komitesi, <http://www.cid.er.cna.it>, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Elsanatları Ulusal Konfederasyonu, <http://www.associazione/donnegruppodonneimpresa>, Terziario Donna, <http://www.terziario-donna> 2. Hollanda'da Kadın Girişimciliği Federasyonu, <http://www.federatiezakenvrouwen.nl> 3. İspanya'da İspanya Kadın Girişimciler, İş ve Profesyonel Kadınlar Federasyonu, <http://www.femenp.net>, OMEGA, <http://www.mujiereempresarias.org> 4. Fransa'da Dünya Kadın Girişimciler, <http://fcem.net> 5. Avusturya'da İş Dünyasında Kadınlar, <http://wko.at/unternehmerin> 6. Litvanya'da Lider, <http://www.lidere.ly> 7. Suriye'de Ekonomik Kalkınmada Kadınların Aktivitelerinin Rolü, <http://www.mawred-syria.org> 8. İngiltere'de WEETU, <http://www.weetu.org> 9. Finlandiya'da Kadın Girişimciler Merkez Birliği, <http://yrittajanaiset.fi>
- ¹¹ Afrikalı kadınlara ilişkin ağ ortamlarından bazıları şöyle sıralanabilir (Africa, South of the Sahara, 2006): 1. Abantu, <http://www.abantu.org>, 2. Abortion in Africa: a review of litte rature from the 1990's to the present day, <http://ceped.cirad.fr/avortement>, 3. Africa Files, <http://www.africafiles.org>, 4. Africa Leadership Forum, <http://www.africaleadership.org>, 5. Africa Policy Information Center-African Women's Rights <http://www.africapolicy.org/action/women.htm>, 6. African Lives - Washington Post, <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/africanlives/front.htm/>, 7. African Traditional Religion - Chidi Denis Isizoh, <http://afrikaworld.net/afrel/>, 8. Afrol.com - Women, <http://www.afrol.com/Categories/Women/msindex.htm> 9. Center for International Private Enterprise, <http://www.cipe.org/> 10. National Centre for Women Development, Abuja, Nigeria,

- <http://www.uiowa.edu/intlinet/ncwd/index.html> 11. World Bank Group. Sub-Saharan Africa - Gender, <http://www.worldbank.org/af/gender/default.htm> 12. Zimbabwe Women's Resource Centre and Network - ZWRCN, <http://www.zwrcn.org.zw/>.
- 12 AB Yolunda Kadın Projesi, AB üyesi ve aday ülkelerden KAGİDER'in konum ve uzmanlığını paylaşan Sivil Toplum Kurumlarıyla işbirliği halinde Türkiye'ye deneyim ve bilgi aktarımını sağlamayı amaçlayan bir projedir. Projenin ortakları, 3 ülkeden Kadın Girişimciliği konusunda uzman sivil toplum örgütleri ve ticaret odalarıdır.
- 13 "Güneydoğu Anadolu'da Kız Öğrencilerin Girişimciliğe Teşviki" Projesi, 2004 yılında UNDP-GAP-GİDEM işbirliği ile oluşturulmuştur. Proje ile kız öğrencilerin kendi işlerini kurarak ekonomik bağımsızlıklarını sağlayabilmeleri ve böylece aile bütçesine ve ülke ekonomisine katkılarının sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, 2005 yılında 18 kız öğrenciye KAGİDER üyelerinin şirketlerinde staj olanağı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AFRICA, South of the Sahara. (2006), African Women on the Internet, <http://www-sul.stanford.edu/depts/ssrg/africa/women.html> (24.04.2006).
- AK, F. ve Diğerleri. (2000), *Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Ögeler*, T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- BEDÜK, Aykut. (2005), "Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278 Bahar 2005 C. 3 S. 12, ss. 106-117. www.e-sosder.com
- BINOLE, G. (n.d.). (2004), Women, Business and the Economy: Global Study Links Economic Success to Entrepreneurial Activity. <http://www.news.onvia.com/x17948.xml?tfm=2>. (28.11.2004).
- BULMUŞ, İsmail. (2003), *Mikroiktisat*, Ankara.
- DEAKINS, D. (1999), *Entrepreneurship and Small Firms*, Cambridge: McGraw-Hill. University Press.
- EUROPEAN COMMISSION. (2006), "Women's Entrepreneurship Portal", *Enterprise And Industry*, http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/craft/craft-women/womenentr_portal.htm (02.08.2006).
- GİRİŞİMCİLİK AĞI. (2006), *Kadın Girişimciliği*, <http://www.girisimciliknetwork.gen.tr/kgkosgeb.html>, (08.02.2006).
- GÜROL, M.A. (2000), *Türkiye'de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayını-2.
- HATTEN, T. S. (1997), *Small Business. Entrepreneurship and Beyond*. NJ: Prentice-Hall.
- HISRICH, R.D. and BRUSH, C.G. (1989), *The Woman Entrepreneur. Starting, Financing and Managing a Successful Business*, U.S.A.: Lexington Books.
- KAGİDER. (2006), Kadın Girişimciler Derneği, <http://www.kagider.org/tr/>, (02.08.2006).

- KWAKU, K. (2003), "Enhancing Capacities of Small and Medium Enterprises for Inter Firm and Cross Border Business". *International Conference on Trade and Investment. Maximizing the Benefits of Globalisation in Africa*. Dakar, Senegal, OECD, 23-26 Nisan 2003. <http://72.14.203.104/search?q=cache:3JxF00WwwqkJ:www.oecd.org/dataoecd/52/15/23898933.pdf+female+entrepreneurship+international+ngo+support&hl=tr&gl=uk&ct=clnk&cd=12> (28.01.2006).
- LAMBING, P. and KUEHL, C. (1997), *Entrepreneurship*, NJ: Prentice-Hall.
- MEGGINSON, W.L., BYRD, M.J. and MEGGINSON, L.C. (2000), *Small Business Management*. USA: Irwin. McGraw-Hill.
- NEFT, N. and LEVINE, A.D. (1997), *Where Women Stand. An International Report on the Status of Women in 140 Countries 1997-1998*. New York: Random House.
- OECD. (1997), *Conference on Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises: A Major Force in Innovation and Job Creation*. Paris, 16-18 April 1997. <http://www.oecd.org/DSTI/sti/industry/act/almoro.htm> (25.08.2001).
- OECD. (2006) *Raising Women's Employment Rates Would Help to Face the Demographic Challenge*. <http://www.oecd.org/dataoecd/53/52/31457987.pdf> (28.01.2006).
- OERTON, S. (1996), *Beyond Hierarchy: Gender, Sexuality and the Social Economy*. (Gender Change & Society: Taylor and Francis), Exeter, GB: SRP Ltd.
- STARCHER, D.C. (2001), *Women Entrepreneurs, Catalysts for Transformation*. <http://www.ebbf.org/woman.htm> (27.08.2001).
- ŞİYVE, Ozan Çağım. (2006), *Kadın-Erkek Liderlik Tarzları ve Cam Tavan*, <http://www.elegans.com.tr/arsiv/66/haber018.html> (01.02.2006).
- THOMAS, Keith. (1999), *The Oxford Book of Work*. GB: Oxford University Press.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. (2006), "İşgücü İstatistikleri", <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do>, (14.07.2006)
- UNECE. (1999), "A Way Ahead - Proposals For The Support Measures By Governments, Regional and Local Authorities And Financial Institutions To Promote Women Entrepreneurship in CEI Countries" *Conference On "Women's Entrepreneurship Brijuni (Croatia) 21-22 October 1999*, <http://www.unece.org/indust/sme/brijuni.html> (26.04.2006).
- WEEKS, J.R. (2000), The Face of Women Entrepreneurs: What We Know Today, *The 2nd OECD Conference on Women Entrepreneurs in SMEs: Realising the Benefits of Globalisation and the Knowledge-based Economy*, Paris, 29-30 November 2000. <http://www.oecd.org/dataoecd/40/37/2069001.pdf> (10.06.2004).
- YALOM, M. (2002), *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, (A History of the Wife), Çitlenbik Yayınları, 20, İstanbul.
- WORLDBANK. (2001), "Abstracts of Current Studies: Private Sector Development and Public Sector Management", <http://www.worldbank.org/html/dec/Publications/Abstracts97/09psd/psd27.html>, (03.02.2006).
- ZIMMERER, T. W. and SCARBOROUGH, N. M. (1998), *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management*, NJ: Prentice-Hall.